

PRŮVODCE PO PŘÍRODNÍCH LOKALITÁCH KOLÍNSKA

MOKŘADNÍ PRAMENIŠTĚ U BÝCHOR

Registrace významného krajinného prvku (VKP) Mokřadní prameniště u Býchor byla provedena zápisem do seznamu VKP dne 19.10.2001 pod číslem 007. Katastrální území Býchory, výměra 7,33 ha.

Území se nachází uprostřed lesního komplexu Býchorského polesí jižně od silnice spojující obce Býchory a Jelen v údolní nivě potoka od Jelena (tzv. Hubenečská strouha), který je levostranným přítokem Hlubokého potoka. Jedná se o rozsáhlé mokřadní prameniště s komplexem uměle vytvořených pramenných tůní kolem vlastního prameniště potoka od Jelena. Na hlavním toku jsou vybudovány dva rybníčky, z nichž horní leží v zapojeném lese a dolní je lemován úzkým pásem pobřežní bylinné vegetace. Součástí území je také deprese po těžbě písku, která je z větší části zavezena a zalesněna.

VÝZNAMNÝ KRAJINNÝ PRVEK

MOKŘADNÍ PRAMENIŠTĚ U BÝCHOR

ostřice řídkoklasá (*Carex remota*) na prameništi

HISTORIE

První písemná zmínka o obci Býchory pochází z roku 1352, kdy se zde uvádí farní kostel. Od roku 1547 náležely Býchory, a tedy i okolní lesy, ke kolínskému panství (velkostatku).

V roce 1826 odkoupil panství od královské komory Václav Veith (do zemských desek zapsáno až v roce 1829), syn známého a úspěšného podnikatele Jakuba Veitha. Pravděpodobně kolem roku 1835 nechal postavit na okraji lesa jižně od Býchor "panský dům". Jednalo se o dvě budovy, které jsou na indikační skice stabilního katastru z roku 1841 označené Jägerhaus - myslivna.

Na počátku roku 1862 kupuje od dědiců Václava Veitha kolínský velkostatek František

František Horský

Horský (v roce 1863 povýšený do šlechtického stavu s predikátem z Horskýsfeldu a roku 1867 do stavu rytířského). František Horský koupil zanedbaný kolínský velkostatek ve svých jedenašedesáti letech a během několika let z něho vytvořil "příkladné vzorové hospodářství". V roce 1865 si nechal vystavět u Býchor reprezentativní neogotický zámek "Horskýsfeld". Stalo se tak nejspíše přestavbou,

respektive dostavbou východní části původního objektu postaveného již Václavem Veithem. Autorem projektu byl pravděpodobně vídeňský architekt Moritz Hinträger. Kolem zámku vybudoval Horský rozsáhlý park.

pila v roce 1944

kaskáda nádržek v roce 1944

do kterých byla trubkami uloženými v zemi sváděna voda z okolního prameniště. Jezírka sloužila k umělému chovu pstruhů a divokých kachen. Odtud (i přímo z prameniště) byla voda sváděna do zámeckého parku, kde zásobila nádržky s vodotrysky, a také do zámku, úřednického domu a hospodářských objektů.

V roce 1877 František Horský rytíř z Horskýsfeldu na svém zámku v Býchorech zemřel. Roku 1896 prodali jeho dědici býchorský zámek i se zbytky původně rozsáhlého velkostatku Filipu Arnoštovi z Hohenlohe-Schillingsfürst, majiteli poděbradského zámku. Na jaře roku 1904 koupil býchorský zámek známý český houslista Jan Kubelík, který zde sídlil do roku 1916, kdy ho prodal manželům Eugenu a Johanně Tauberovým. V roce 1939 se stali majiteli Dominik a Božena Čiperovi ze Zlína. Za nových majitelů byla provedena oprava celého zámku a také byly u staré pily obnoveny zmíněné rybníčky pro chov pstruhů. V současné době je majitelem lesů Jan Čipera.

zámek v Býchorech kolem roku 1870

Býchorské polesí na mapě II. vojenského mapování (1836-52)

Býchorské polesí na mapě III. vojenského mapování (1877-80)

PŘÍRODA

GEOLOGIE

Území vlastního prameniště leží v celkovém rámci Býchorského polesí v mírně se zvedajícím úbočí kopce zvaného Homole (279 m n. m.) v nadmořské výšce 226 až 240 m.

Podloží je tvořeno druhohorními sedimenty České křídové tabule. Usazeniny svrchnokřídových sedimentů se skládají ve spodních vrstvách (cenoman) z pískovců a v horních vrstvách (střední turon) ze slínovců. V horní části prameniště jsou tyto druhohorní křídové sedimenty překryty naplaveninami čtvrtohorních štěrků a písků pleistocenního stáří. Vše je pak překryto kvarterními sedimenty svahových hlín štěrkopískového charakteru.

KLIMA

Býchorské polesí spadá podle geografického členění do areálu Polabská nížina, a podle biogeografického členění do Polabského bioregionu, který se vyznačuje v oblasti Kolína dlouhým, teplým a sušším létem. Přejídné období je krátké, s teplým až mírně teplým jarem a podzimem. Zima je krátká, mírně teplá, suchá s velmi krátkým trváním sněhové pokrývky. Průměrná roční teplota vzduchu je 8,1 až 9,0 °C a průměrný roční úhrn srážek činí 500 až 600 mm.

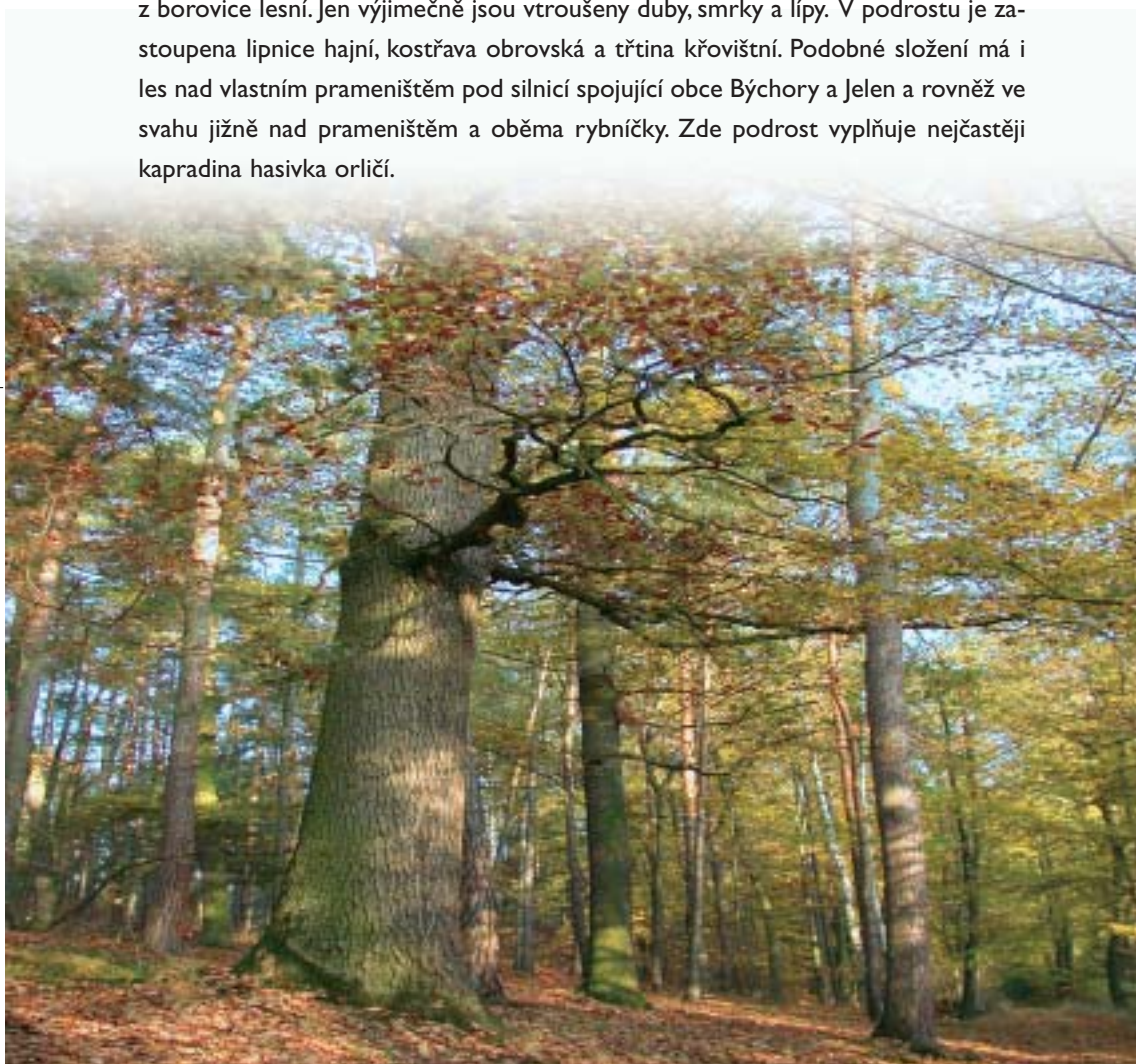

ŽIVÁ PŘÍRODA

NEPŮVODNÍ LES

Převážnou část území VKP zaujímá druhotná lesní a paseková vegetace (monokultury). Veškeré lesní porosty patří z lesnického hlediska do kategorie lesů hospodářských a jsou řazeny do tzv. přírodní lesní oblasti č. 17 - Polabí.

Severně od cesty vedoucí k Písečnému mlýnu převažují monokultury složené z borovice lesní. Jen výjimečně jsou vtroušeny duby, smrky a lípy. V podrostu je zastoupena lipnice hajní, kostřava obrovská a třtina křovištní. Podobné složení má i les nad vlastním prameništěm pod silnicí spojující obce Býchory a Jelen a rovněž ve svahu jižně nad prameništěm a oběma rybníčky. Zde podrost vyplňuje nejčastěji kapradina hasivka orličí.

FLÓRA

PŘIROZENÁ VEGETACE

Přirozená vegetace se nachází v údolíčku. Na jeho svazích převažují dubohabřiny s dominantní skladbou listnatých stromů jako je dub zimní, habr obecný a lípa srdčitá, doplňovanou jasanem ztepilým či břízou bělokorou. Keřové patro tvoří líska obecná a též mladí jedinci lípy srdčité a jasanu ztepilého. Bylinné patro dotváří převážně hluchavka skvrnitá a konvalinka vonná. Z dalších bylin lze jmenovat pšeníčko rozkladité, bršlici kozí nohu, mařinku vonnou, kopřivu dvoudomou, česnáček lékařský, válečku lesní, čarovník pařížský, srhu hajní, přesličku lesní, šťavel kyselý, lipnici hajní, hasivku orličí, violku lesní, pstroček dvoulistý, válečku lesní, kokořík mnohokvětý, krtičník hlíznatý a čistec lesní.

Samotné dno údolíčka na prameništích a mezi oběma rybníčky vyplňují mokřadní olšiny. Převažujícím stromem je zde olše lepkavá, keřové patro dotváří líska obecná, jasan ztepilý, jeřáb ptačí, jilm vaz a krušina olšová. V bylinném patře jednoznačně dominuje kapradina papratka samičí, kterou doplňují především ostrice ostrá a řídkoklasá, metlice trsnatá, přeslička lesní, lilek potměchuť, potočník vzpřímený, řeřišnice hořká, zblochan vzplývavý, sítina rozkladitá, vrbina obecná, šťavel kyselý, pryskyřník plazivý a violka vonná.

šťavel kyselý (*Oxalis acetosella*)

violka vonná (*Viola odorata*)

Vlastní prameniště tvoří řada umělých malých nádržek vytvořených soustavou hrázek, z nichž některé jsou dnes již vyschlé. Vodou je v průběhu roku v menší či větší míře naplněno sedm nádržek, během vegetačního období zcela zarostlých. Z pěti nádržek, nacházejících se na pravém břehu potoka, jsou u nejvýše položené zbytky kamenné studánky. Vegetační porost zde nejčastěji vytváří okřehek menší, doplňovaný potočnickem vzpřímeným a řeřišnicí hořkou. Ve dvou levobřežních nádržkách převažuje rovněž okřehek menší a řeřišnice hořká s porosty hvězdoše mnohotvarého a mechu prameničky obecné.

Součástí VKP jsou i dva rybníčky, které jsou téměř bez vegetace. V horním menším, více zakrytém lesním pláštěm, je na malé ploše porost okřešku menšího. Při březích dolního rybníčku se nacházejí nevelké rákosiny a porosty vysokých ostřic s převažujícím rákosem obecným a ostřicí pobřežní, které doplňují ostřice ostrá, vrbina obecná, lilek potměchuť, netýkavka malokvětá a chrastice rákosovitá.

V roce 2007 bylo na území VKP v rámci botanického inventarizačního průzkumu zjištěno 152 druhů vyšších rostlin - kapradorostů, nahosemenných, dvouděložných a jednoděložných.

prameniště s řeřišnicí hořkou (*Cardamine amara*)

FAUNA

škeble říční (*Anatina anatina*)

Přítomnost prameništ, potoční nivy a dvou rybníčků, z nichž dolní je jen částečně zastíněný a je lemován úzkým pásem pobřežní bylinné vegetace, vytváří podmínky pro existenci vlhkomilné fauny bezobratlých živočichů i obratlovců, která je rovněž výrazně zastoupena. Významným biotopem pro suchomilnou a teplomilnou faunu bezobratlých jsou bezlesé suché písčité enklávy, zejména opuštěný písňík a okraj paseky nad cestou v dolní části VKP.

Na celém území žije velké množství nejrozmanitějších druhů bezobratlých živočichů. Lesní půdu na povrchu i pod povrchem obývají žížaly, drobní plži, plzáci a slimáci, sekáči, štírci, roztoči, stonožky, mnohonožky, chvostokoci a larvy různých druhů hmyzu. Ve vodním prostředí žijí mikroskopičtí vířníci a drobní korýši - buchanky a perloočky, z větších korýšů se můžeme setkat s rakem říčním. K dalším obyvatelům patří vodní měkkýši, z nichž největší je hojná škeble říční.

rak říční (*Astacus astacus*)

PAVOUCI

V bezprostředním okolí prameniště žije několik vlhkomilných druhů pavouků, např. čelistnatka rákosní a čelistnatka perleťová, které si na vegetaci tkají nápadné pravidelné kruhové sítě, podobné sítím křížáků. V tlejících rostlinných zbytcích se vyskytuje příbuzná čelistnatka Listerova, běžník vlhkomilný, drobná pavučenka zahrocená nebo plachetnatka rudonohá. Další vlhkomilní pavouci žijí na březích rybníků a na příbřežní vegetaci. Na jaře pobíhají na spoře zarostlých březích slídáci, především slídák mokřadní a slídák vlhkomilný, v rostlinných zbytcích pak plachetnatka tmavá. Na pobřežní vegetaci, zejména na rákosu, se zdržuje velký záředník rákosní, strakatě zbarvený křížák plachý a plachetnatka rákosní. Další druh, plachetnatka přízemní, žije skrytě v rákosu blízko země.

sklípkánek hnědý (*Atypus affinis*)

Vrstva listového spadu je domovem řady drobných, nanejvýš dva milimetry velkých plachetnatek, např. plachetnatky jazýčkové, listové nebo žlutoohé, ale i větších a nápadnějších druhů, jakými jsou skálovka lesní či zora obecná. Po suchém listí pobíhají na jaře v hojném počtu slíďáci: velký slíďák zemní a menší, vzájemně si velmi podobné druhy rodu *Pardosa*: slíďák hajní, hájový a chlumní. V bylinném podrostu si tkají nápadné plachtovité pavučiny velké druhy plachetnatek – plachetnatka zahradní a plachetnatka podzimní. Poměrně hojně žije na bylinách pestrá skákavka obecná. Na světlinách a okraji lesa si buduje velké plachtovité pavučiny s charakteristickou nálevkou pokoutník nálevkovitý. Na bylinách, zejména na kopřivách, nehnutě číhá na svou kořist lovčík hajní. Specifická pavoučí fauna žije i na stromech a keřích: dokonale barevně maskovaný běžník zelený, rovněž zeleně zbarvený křížák dubový, šplhalka keřová nebo drobná nenápadná skákavka nosatcová, podobná drobnému brouku nosatci. Na větvích si tkají pavučiny zástupci snovaček: snovačka šálivá a oválná. Pozdně letní plachetnatka keřová obetkává svými sítěmi byliny i keře. Zvláště nápadné a rozsáhlé sítě vytváří plachetnatka velká. Síťoví pavouci jsou svými výtvoři nápadní koncem léta. Velké kruhové sítě si tká křížák obecný, obdobné, ale menší sítě s oválným okénkem uprostřed patří metě Mengeho a metě podzimní.

Na sušších okrajích lesa nad rybníky žije mravčík obecný, který je potravním specialistou – loví pouze mravence. Charakteristické punčošky ústící do podzemní nory patří sklípkánkovi hnědému.

lovčík hajní (*Pisaura mirabilis*)

HMYZ

Hmyz tvoří pravidelně nejpočetnější skupinu v říši živočichů. Nejinak je tomu i v naší lokalitě u Býchor. Rybníky a mokřady jsou vhodným prostředím pro život řady druhů vážek. Dno potoka a rybníků obývají jejich dravé larvy, např. ve vlastním prameništi je to i larva naší největší vážky šídla královského. Nad hladinou rybníků prudce poletují společně s ním šídlo velké, lesklice zelenavá, vážka černořitná a vážka rudá. Podél břehu se třepotají nápadně kovově lesklé motýlice obecné a šídlatky velké. Na pobřežní vegetaci posedávají modře zbarvená šídélka – brvonohé, větší, páskované a rudě zbarvené šídélko ruměnné. U potoka se vzácně objevuje páskovec kroužkovaný a klínatka obecná.

šídélko brvonohé (*Platycnemis pennipes*)

šídélko páskované (*Coenagrion puella*)

vážka černořitná (*Orthetrum cancellatum*)

Skupinu ploštic zastupují převážně drobné klopušky a ploštičky, k větším patří různé druhy kněžic. Nápadná červeně zbarvená ruměnice pospolná se zdržuje v početných koloniích kolem pat stromů. Na hladině jezírek vlastního prameniště „bruslí“ vodoměrka štíhlá a bruslařka obecná.

Z denních motýlů je nejčastěji k vidění bělásek řepkový a řeřichový, žlutásek řešetlákový, babočka paví oko, osiková a bílé c, perleťovec stříbropásek a okáč luční. V podrostu se ukrývají drobní motýlci zavíječ kopřivový, žlutokřídlec šťovíkový nebo travařík bělopruhý. Za jarních slunečních dnů poletují v lese samečkové žlutě zbarveného martináče bukového. Byl zde též pozorován pestrý přástevník hluchavkový s nápadně zbarvenými červenými zadními křídly.

Z dalších zde žijících četných skupin hmyzu jmenujme alespoň srpice, sršně, vosy a vosíky, včely, lumky a lumčíky. Z dvoukřídých např. tiplice, na jaře všudypřítomnou muchnicí březnovou, různé druhy pestřenek a samozřejmě i komáry.

babočka bílé c (*Polygona c-album*)

babočka paví oko (*Inachis io*)

perleťovec stříbropásek (*Argynnis paphia*)

BROUCI

Brouci tvoří početnou a druhově bohatou složku hmyzí fauny VKP. V rámci průzkumu zde bylo zjištěno celkem 56 druhů střevlíků a tzv. velkých drabčíchů. Převládají zde druhy buď výrazně vlhkomilné, vázané na prameniště a břehy potoků a rybníků, nebo druhy dávající přednost středně vlhkému prostředí (zbývající části VKP). K charakteristickým lesním druhům patří střevlíčci *Abax parallelepipedus* a *A. parallelus* nebo velcí zástupci rodu *Carabus*, např. střevlík kožitý a fialový. Z celé řady mokřadních druhů je nejvýznamnější střevlíček *Oodes gracilis*, jediný reliktní střevlík zjištěný na území VKP. Dosud byl považován za velmi vzácný a velmi lokální druh nezastíněných břehů vod a močálů nížin preferující slané půdy. Průzkumy provedené v posledních letech naznačují, že centrum výskytu tohoto druhu v Čechách se nachází právě ve středním Polabí, kde je dosti hojný. Žije zde však jen v původních a zachovalých mokřadech.

Suchomilné druhy tvoří nepatrnou část zdejší fauny a jsou vázány na okraje pasek. Byly zde zaznamenány dva pískomilné druhy střevlíků, *Carabus arcensis* a *Syntomus foveatus*. Zajímavým poznatkem je, že do VKP z okolních biotopů ojediněle pronikají některé významnější druhy, které dávají přednost sušším a prosvětleným lesům. Žije zde například kvapník *Amara makolskii*, který patří k hojným, ale lokálními druhům lesů a lesostepí. V tomto typu biotopů musí být vždy zastoupeny porosty bříz, jejichž semeny se živí. Dalším takovým druhem je drabčík *Tasgius morisitans*, který je celkově vzácný a lokální, v místech výskytu ale zpravidla hojný. Je vázán zejména na přírodně zachovalejší listnaté lesy v teplých oblastech.

střevlík kožitý (*Carabus coriaceus*)

chrobák jarní (*Trypocopris vernalis*)

mrchožrout housenkář
(*Dendroxena quadrimaculata*)

Na prameništi u Býchor žijí i některé významné druhy z dalších skupin brouků. Lesní porost obývají bezkřídlí „větvičkoví“ nosatci *Trachodes hispidus* a zástupci rodu *Acallocrates*. Oba, stejně jako ostatní příbuzné druhy, jsou významnými indikátory zachovalosti, resp. původního charakteru lesního porostu a jeho kontinuity. Dalším zajímavým zástupcem fauny brouků je mrchožrout housenkář. Obývá lesy dubového až dubobukového vegetačního stupně a larvy i dospělci loví housenky různých motýlů, včetně škůdců lesních dřevin. Z toho důvodu je považován za člověku užitečný druh. Vyniká i svým nápadným zbarvením.

Na okraji paseky a v opuštěném písničku nad lesní cestou byli v hnízdech lesních mravenců rodu *Formica* nalezeni zástupci dvou rodů drabčků: *Lomechusa* a *Dinarda*. Všechny u nás žijící druhy obou rodů jsou poměrně vzácní obyvatelé mravenčích hnízd. Odborně se nazývají myrmekofilové a jejich vztah s mravenci je oboustranně výhodný. Využívají všech výhod života v bezpečí a pohodlí hnízda a přitom se podílejí na jeho údržbě likvidací nejrůznějších odpadů, rozrůstající se mikroflóry či loví v mraveništi roztoče a další drobné bezobratlé živočichy.

myrmekofilní drabčik *Dinarda dentata*
žijící u mravenců rodu *Formica*

OBRATLOVCI

Průzkumem obratlovců byl na území VKP potvrzen výskyt 47 druhů. Z ryb zde žije pouze šest uměle vysazených druhů chovaných v rybníčcích. V horním je to pstruh a kapr, v dolním pak candát, plotice, kapr, amur a tolstolobik.

Vodní a mokřadní biotopy jsou významné pro obojživelníky. Byly zde zjištěny dva druhy. Skokan štíhlý se vyskytuje na vlhkých místech po celém území VKP. Rozmnožuje se brzy na jaře, často již koncem února, což je nejdříve z našich obojživelníků. V dolním rybníku se vyskytuje populace zeleně zbarvených skokanů. Spolehlivé druhové určení v rámci skupiny tzv. vodních skokanů je možné pouze na základě genetické analýzy. Žijí celoročně ve vodních nádržích, na jejichž dně i zimují.

Z plazů žije v okolí vody užovka obojková, na suchých místech po obvodu VKP je hojná ještěrka obecná.

skokan zelený (*Rana kl. esculenta*)

užovka obojková (*Natrix natrix*)

brhlík lesní (*Sitta europaea*)

brhlík lesní (*Sitta europaea*)
 Druhově nejpočetněji zastoupenou skupinou jsou ptáci. Lesní porosty obývá celá řada druhů zpěvného ptactva: budníčci, pěnice, rehek zahradní, drozdi, červenka, střízlík, mlynařík, sýkory, brhlík, šoupálek dlouhoprstý, pěnkava, strnad obecný, špaček, sojka aj. Vzácnějším a chráněným druhem listnatých lesů, zejména v okolí vod, je žluva hajní. Exoticky žlutočerně zbarvený sameček se v korunách stromů prozradí typickým flétnovým zpěvem. Hnízdní dutiny ve stromech si vytesávají datlovití ptáci. Na území VKP je to datel černý, strakapoud malý a velký. Na obou rybnících hnízdí kachny divoké, celoročně se zde zdržují volavky popelavé. Za potravou sem z blízkých hnízdišť v norách vyhrabaných v kolmých hlinitých březích zalétává i klenot mezi našimi ptáky – ledňáček říční.

Na území VKP byly zjištěny běžné druhy savců. Z hmyzožravců je to krtek obecný a rejsek obecný, z hlodavců hraboš mokřadní a norník rudý. Byl zde potvrzen výskyt dvou druhů šelem – lasice kolčavy a lišky obecné. Často vyrušíme srnčí zvěř, která zde nachází vhodné úkryty, s černou zvěří se setkáme pro její plachost a převážně noční způsob života zřídka. Její přítomnost ale potvrzují obryté pařezy a rozhrabané plochy půdy, které zde divoká prasata zanechala při hledání potravy.

mlynařík dlouhoocasý (*Aegithalos caudatus*)

CHRÁNĚNÉ A OHROŽENÉ DRUHY

ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÉ DRUHY

Na území VKP bylo zjištěno celkem osm zvláště chráněných druhů živočichů, které jsou uvedeny v příloze č. III Vyhlášky Ministerstva životního prostředí ČR č. 395/1992 Sb.

ŽIVOČICHOVÉ Z KATEGORIE DRUHŮ SILNĚ OHROŽENÝCH:

- skokan štíhlý - *Rana dalmatina*
- skokan zelený - *Rana klepton esculenta*
- ještěrka obecná - *Lacerta agilis*
- ledňáček říční - *Alcedo atthis*
- žluva hajní - *Oriolus oriolus*

ještěrka obecná (*Lacerta agilis*) – samička

ŽIVOČICHOVÉ Z KATEGORIE DRUHŮ OHROŽENÝCH:

- mravenec - rod *Formica*
- střevlík - *Carabus arcensis*
- užovka obojková - *Natrix natrix*

ledňáček říční (*Alcedo atthis*)

DRUHY UVEDENÉ V ČERVENÝCH SEZNAMECH

Dalších devět druhů je zařazeno v červených seznamech ohrožených druhů České republiky.

klínatka obecná	- <i>Gomphus vulgatissimus</i> (VU)
páskovec kroužkovaný	- <i>Cordulegaster boltonii</i> (VU)
střevlík	- <i>Oodes gracilis</i> (VU)
drabčík	- <i>Tasgius morsitans</i> (VU)
nosatec	- <i>Acallocrates</i> spp. (NT)
nosatec	- <i>Trachodes hispidus</i> (NT)
volavka popelavá	- <i>Ardea cinerea</i> (NT)
datel černý	- <i>Dryocopus martius</i> (LC)

VU – zranitelný druh

NT – téměř ohrožený druh

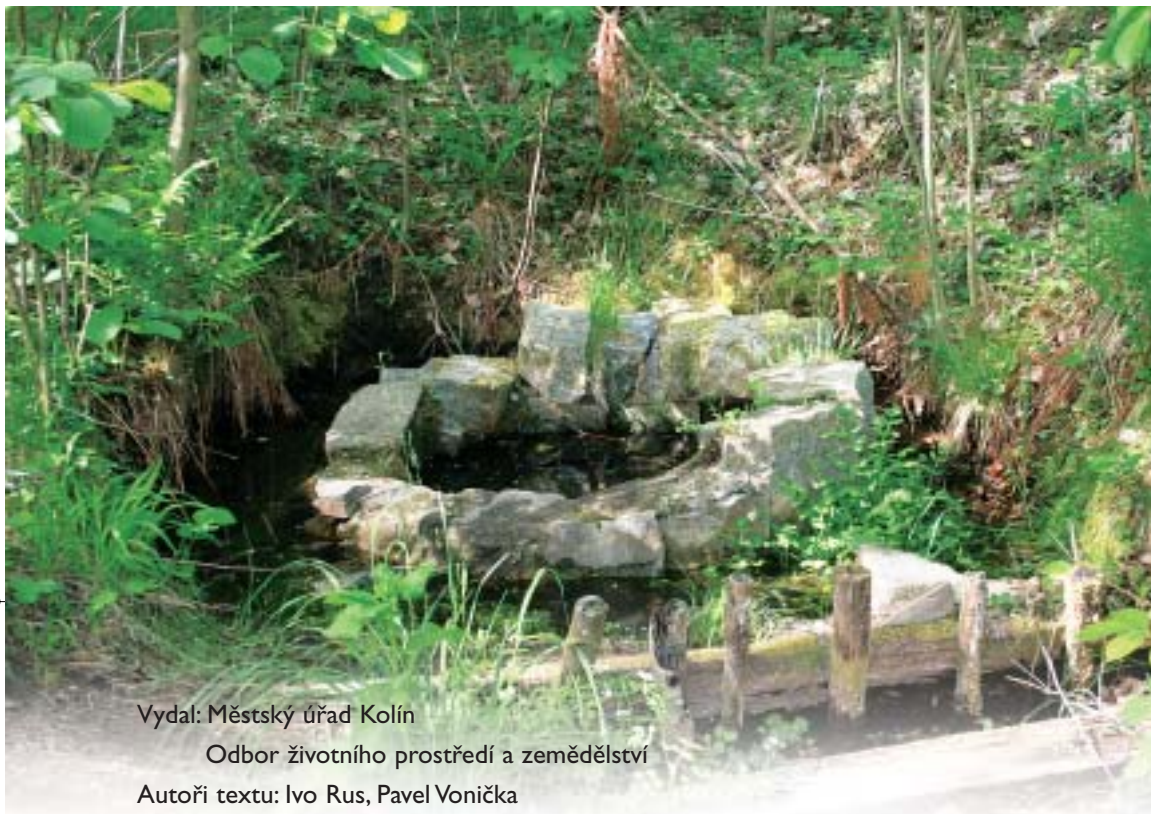
LC – málo dotčený druh

strakapoud velký (*Dendrocopos major*)

páskovec kroužkovaný (*Cordulegaster boltonii*)

Vydal: Městský úřad Kolín

Odbor životního prostředí a zemědělství

Autoři textu: Ivo Rus, Pavel Vonička

Odborní konzultanti: Antonín Kůrka, Pavel Moravec, Jaroslav Pejša, Jaroslav Rydlo

Grafická úprava: Ondřej Krejča

Fotografie: Libor Dostál, Josef Kohoutek, Martin Kohoutek, Pavel Krásenský,

Antonín Kůrka, Ivo Rus, Jan Rydlo, Přemysl Vaněk, Pavel Vonička

Historické mapy: datový podklad MŽP ČR

Historické foto: Státní okresní archiv v Kolíně, Jan Čipera

Tisk: DECIBEL production s.r.o.

Náklad: 2000 výtisků

Kolín 2008

neprodejné

Věškerý text i použité fotografie podléhají autorskému zákonu.

